

Σημειώσεις μαθήματος 7.05.2020

Αντώνης Χατζημουσής

Καντ

3^η διάλεξη

Kant, *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (1785)

Καντ, *Θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών* (ΠΕΚ, 2017)

Ένα από τα συντομότερα βιβλία του Καντ έμελε να έχει τη μεγαλύτερη επίδραση στη φιλοσοφία της ηθικής. Η ίδια η έννοια της ηθικής, όπως ευρέως την κατανοούμε σήμερα, καθώς και ένα σύνολο ιδεών περί αυτονομίας, αυτοσεβασμού, κι αξιοπρέπειας, έχουν σε μεγάλο βαθμό καθοριστεί από τις αναλύσεις που αναπτύσσονται στην καντιανή μονογραφία.

Η αντίληψη ότι το ηθικά ορθό δεν συμπίπτει απαραίτητα με το τι προωθεί την δημοφιλία μας, ότι η έλλογη κριτική είναι ένδειξη σεβασμού μεταξύ συνομιλητών, ότι κανείς πολίτης δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αναλώσιμο εργαλείο, και ότι η ικανότητα λογοδοσίας συνιστά θεμελιώδες στοιχείο της ταυτότητάς μας, είναι μερικές μόνο από τις ιδέες που αντλούν είτε, ευθέως, την πατρότητα, είτε, εμμέσως, την έμπνευσή τους, από τη *Θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών*.

Η έμφαση στο τι είναι ορθό ή δέον, εν αντιθέσει με το τι μπορεί να είναι ευχάριστο ή συμφέρον, μπορεί να οδηγήσει στην ερμηνεία της καντιανής θεωρίας ως μία μορφή παραδοσιακής δεοντοκρατίας, κατά την οποία ο νους ενοράται αιώνιους κανόνες συμπεριφοράς, το περιεχόμενο των οποίων περιγράφει το τι είναι πρέπον, και η συμφωνία προς τους οποίους, καθόσον εκφράζει τον

ενάρετο χαρακτήρα του δρώντος ατόμου, το καθιστά ηθικά καλό. Η ερμηνεία αυτή όμως είναι εσφαλμένη.

Καταρχάς η απλή συμφωνία με κάποιους κανόνες δεν συνιστά κριτήριο ηθικότητας, καθώς δεν αρκεί να πράττεις με τρόπο που συμπίπτει με εκείνο που ορίζει η ηθική – πρέπει συνειδητά να τελείς την ορθή πράξη επειδή είναι ορθή: «εκείνο που πρόκειται να είναι ηθικώς αγαθό, δεν αρκεί να είναι *σύμφωνο* με τον ηθικό νόμο, αλλά θα πρέπει να συμβαίνει *χάριν αυτού*» [390].

Επιπλέον, το τι καθιστά έναν άνθρωπο ηθικά καλό, δεν είναι η παρουσία ποιοτήτων ψυχικού σθένους ή νοητικής ευστροφίας (ό,τι δηλαδή παραδοσιακά χαρακτηρίζει κάποιον ως φορέα αρετών), καθόσον όλα αυτά μπορούν να ενεργοποιηθούν με τρόπο που υπηρετεί ανήθικους σκοπούς – η ηθική διάσταση αυτών των ποιοτήτων εξαρτάται ουσιαστικά από το αν επικουρούν πράξεις που πηγάζουν από μια καλή θέληση.

Άλλωστε, κύριο μέλημα της καντιανής μονογραφίας δεν είναι η περιγραφή του περιεχομένου κανόνων ευπρεπούς συμπεριφοράς (κάτι τέτοιο θα προσέφερε μια εκλαϊκευτική μελέτη περί των *Ηθών*), ούτε η εκφορά προσταγών αρεταϊκού, πολιτικού, ή νομικού περιεχομένου (κάτι τέτοιο θα διατύπωνε τους «νόμους της ελευθερίας» οι οποίοι αποτελούν το αντικείμενο της *Μεταφυσικής των Ηθών*). Ο κύριος σκοπός του έργου είναι η ανακάλυψη του τι είναι πραγματικά αυτό που καθιστά μια πράξη ηθικά ορθή: «Η παρούσα *Θεμελίωση* δεν είναι... τίποτα περισσότερο παρά η αναζήτηση και εξακρίβωση της *ανώτατης αρχής της ηθικότητας...*» [392].

Η ανακάλυψη της ανώτατης αρχής της ηθικότητας δεν είναι μόνο ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος, καθώς η αποκάλυψη του κριτηρίου της ορθής δράσης θα βελτιώσει την ικανότητα μας να πράττουμε σωστά. Σύμφωνα με τον Καντ, μόνο μια διαυγής θεώρηση της ηθικής – απαλλαγμένη από τον διδακτισμό εύπεπτων παραδειγμάτων - μπορεί να εμπνεύσει τους ανθρώπους να δράσουν ηθικά. Εφόσον, μάλιστα, μία πράξη είναι ηθικά ορθή μόνο αν τελείται για τους ορθούς λόγους – αν, δηλαδή, δεν συμβαδίζει απλώς, αλλά πηγάζει από αυτό που ο Καντ αποκαλεί «καθήκον» - χρειαζόμαστε μια όσο το δυνατόν σαφέστερη αντίληψη για την αρχή που διέπει την ηθικότητα, και αυτό ακριβώς στοχεύει να παράσχει η θεμελίωση της μεταφυσικής των ηθών.

Πώς όμως μπορούμε να γνωρίσουμε τι επιτάσσει ο ηθικός νόμος; Ο Καντ θεωρεί πως η σωστή απάντηση σε αυτό το ερώτημα δεν είναι: «μέσω ενοράσεως». Οι λόγοι που μια τέτοια απάντηση δεν μπορεί να μας ικανοποιεί – ή, τουλάχιστον, που δεν μας ικανοποιεί αν είμαστε καντιανοί - είναι πολλοί, αλλά εδώ ας αναφέρω μόνο δύο. Ο πρώτος είναι απλός: η «ενόραση» συνιστά συχνά μια

εξωραϊσμένη εκδοχή αυτού που ορθότερα θα ονομάζαμε «προκατάληψη». Ο δεύτερος λόγος είναι ότι ακόμη κι αν διαθέταμε μία ικανότητα θέασης άχρονων οντοτήτων – όπως υποτίθεται ότι είναι οι ηθικοί νόμοι, σύμφωνα με τον ενορασιοκράτη - δεν είναι σαφές πώς η θέαση αυτή θα μπορούσε, αφ' εαυτής, να μας ωθήσει να πράξουμε το ορθό. Ας υποθεθεί ότι ο άχρονος νόμος επιβάλλει, ως διά μαγείας, πάνω μας την δύναμη του, ωθώντας μας να πράξουμε ό,τι ορίζει. Στην περίπτωση αυτή όμως, η έννοια της 'πράξης' χάνει το πλήρες νόημά της, καθώς λειτουργούμε ουσιαστικά ως εργαλείο πραγμάτωσης των επιταγών ενός προϋπάρχοντος νόμου που κατευθύνει εξωγενώς τη βούλησή μας – γινόμαστε, δηλαδή, ετερόνομα όντα.

Συναφές είναι και το πρόβλημα που προκύπτει αν, εγκαταλείποντας την επίκληση υπερφυσικών, αντικειμενικών ηθικών οντοτήτων, στραφούμε προς τα υποκειμενικά πάθη και τις επιθυμίες ως θεμέλιο της ηθικής. Το ζήτημα εδώ δεν είναι μόνο ότι κάποιοι άνθρωποι κινούνται από επιθυμίες που ελάχιστη σχέση έχουν με την ηθική, ούτε ότι η ποικιλομορφία των παθών (μεταξύ διαφορετικών θρησκευτικών, εθνικών, ιδεολογικών, ή άλλων κοινοτήτων) τα καθιστά ασταθή ή αυθαίρετα ως βάση για τις επιταγές της ηθικής' είναι και το ότι αν εκείνο που αυτομάτως κινεί τη συμπεριφορά ενός ανθρώπου είναι ό,τι τυγχάνει να κυριαρχεί μεταξύ των παθών του, τότε ο άνθρωπος δεν είναι πραγματικά δρων υποκείμενο, υπεύθυνο για τις όποιες θετικές ή τις αρνητικές πράξεις του. Είναι ως εάν ο ρόλος του να περιορίζεται στον εκτελεστή κινήσεων που πηγάζουν από ψυχικές οντότητες (ορμές, πάθη, ανάγκες, επιθυμίες) προς τις οποίες στέκει απλώς ως παθητικός παρατηρητής ή αναδρομικός σχολιαστής.

Η καντιανή προσέγγιση μας καλεί να δούμε την ηθική ως το πεδίο δράσης που διανοίγεται στον άνθρωπο όταν πραγματώνει την ελευθερία του ως έλλογο υποκείμενο, πέραν των εξωτερικών καταναγκασμών και των εσωτερικών ψυχαναγκασμών. Η σχέση μεταξύ αυτονομίας, ορθολογικότητας, και ηθικής συγκροτεί ίσως τη σημαντικότερη εννοιολογική ανακάλυψη που μας κληροδοτεί το καντιανό πρόγραμμα, συνιστώντας ταυτόχρονα την πηγή πλήθους γρίφων που απασχολούν ακατάπαυστα τη φιλοσοφία, ήδη από την πρώτη έκδοση της μονογραφίας.

***

Η καντιανή ηθική χαρακτηρίζεται από την έμφαση στην καθολικότητα. Θα σας πω δυο λόγια για το σημαίνει αυτό. Υπό ποια έννοια μια ηθική κρίση είναι καθολική; Η σύντομη απάντηση είναι ότι αν αυτό το οποίο λέμε είναι ορθό τότε είναι κατά κάποιο τρόπο καθολικεύσιμο. Άρα, αν δεν είναι καθολικεύσιμο, δεν είναι ορθό. Τι σημαίνει αυτό; Ιδού ένα παράδειγμα:

Πολλές σύγχρονες συζητήσεις για τους ελέγχους καθολικότητας καταπιάνονται είτε με αυτό που όλοι θέλουν να γίνει, είτε με αυτό που κάποιος θέλει να γίνει από, ή σε όλους. Εφόσον οι έλεγχοι

καθολικότητας αυτού του είδους καθιστούν την ηθική αποδοχή εξαρτώμενη από το τι επιθυμείται (ή από εκείνο που αποδεκτό ή υπόσχεται τη μεγαλύτερη ωφέλεια), όλοι ανεξαιρέτως διατυπώνουν ηθικές θεωρίες που είναι ετερόνομες, με την Καντιανή σημασία.

Ο καντιανός έλεγχος καθολικότητας, η Κατηγορική Προσταγή, δεν περιέχει καμία αναφορά για το τι θέλει ο καθένας, ή για το τι θέλει κάποιος να συμβεί στους άλλους ή από τους άλλους. Η καντιανή πρώτη διατύπωση της Κατηγορικής Προσταγής, έχει ως εξής:

Πράττε μόνο σύμφωνα με ένα τέτοιο γνώμονα, μέσω του οποίου μπορείς συνάμα να θέλεις, αυτός ο γνώμονας να γίνει καθολικός νόμος. (ΘΜΗ, IV, 421)

Εδώ καλούμαστε να εξετάσουμε αν μπορούμε να επιθυμούμε ή να αποσκοπούμε σε αυτό που είναι δυνατό ή συνεπές για εμάς να «επιθυμούμε ως καθολικό νόμο» (και όχι σε εκείνο που θα θέλαμε ή θα θεωρούσαμε αποδεκτό ή θα θέλαμε ως αποδεκτό νόμο). Εφόσον η εν λόγω αρχή δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά στο τι θέλει ή επιθυμεί κάποιος ή ο καθένας, ούτε σε ό,τι κείται πέραν της ικανότητας του κάποιου να επιθυμεί, αποτελεί μέρος μιας ηθικής θεωρίας για δρώντες που, με την καντιανή σημασία του όρου, πράττουν αυτόνομα. Η εν λόγω αρχή υποθέτει ότι τέτοιοι δρώντες πρέπει απλώς να επιβάλουν ένα είδος συνέπειας στις πράξεις τους προκειμένου να αποφύγουν να πράξουν κάτι που είναι ηθικά ανεπίτρεπτο. Προτείνει ένα αμιγώς ορθολογικό θεμέλιο για την ηθική.

Γνώμονες και ηθικές κατηγορίες

Ο έλεγχος που προτείνει ο καντιανός Τύπος του Καθολικού Νόμου για τις ηθικά αποδεκτές πράξεις έχει δύο όψεις. Πρώτον, μας παρακινεί να πράξουμε σύμφωνα με έναν γνώμονα· δεύτερον, μας

περιορίζει σε πράξεις σύμφωνα με αυτούς τους γνώμονες διά των οποίων να μπορούμε συνάμα να θέλουμε να γίνουν καθολικοί νόμοι. Μόνο η δεύτερη πρόταση εισάγει έναν έλεγχο της καθολικότητας.

Ωστόσο, για να κατανοήσουμε τη φύση ενός τέτοιου ελέγχου, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε κατ' αρχάς τι εννοεί ο Kant λέγοντας «να πράττεις σύμφωνα με έναν γνώμονα».

Οι απλές αντανakλαστικές κινήσεις ή αντιδράσεις, για παράδειγμα, δεν μπορούν να θεωρηθούν συνεπείς ή ασυνεπείς. Ούτε μπορεί οι πράξεις να θεωρηθούν απλώς εργαλειακά, ως μέσα για συγκεκριμένους σκοπούς. Ο Kant, με την αξίωση οι πράξεις να βασίζονται σε κάποιον γνώμονα, τονίζει ότι οτιδήποτε είναι ηθικά αξιολογήσιμο θα πρέπει να έχει ορισμένη τυπική δομή.

Ένας γνώμονας, λέει ο Kant, είναι «μια υποκειμενική αρχή πράξης» είναι «το αξίωμα βάσει του οποίου το υποκείμενο πράττει» (ΘΜΗ, IV, 421)

υποσημ., πρβλ. 401 υποσημ.).

Άρα ο γνώμονας είναι μια αρχή της πράξης ενός συγκεκριμένου υποκειμένου σε συγκεκριμένο χρόνο· δεν χρειάζεται όμως να είναι «υποκειμενικός» με την έννοια ότι αποσκοπεί να ικανοποιήσει τις επιθυμίες του συγκεκριμένου ατόμου.

Η Κατηγορική Προστακτική παρέχει έναν τρόπο να εξετάζεται η ηθική αποδοχή αυτού που προτιθέμεθα να κάνουμε. Δεν αποσκοπεί στο να παράγει σχέδια πράξης για όσους δεν έχουν κανένα τέτοιο σχέδιο.

Επίσης, η πράξη σύμφωνα με έναν γνώμονα δεν απαιτεί την ρητή ή την συνειδητή ή την πλήρη διατύπωση αυτού του γνώμονα. Ακόμη και η καθημερινή ή ασυλλόγιστη ή η αναποφάσιστη πράξη είναι πράξη σύμφωνα με κάποιον γνώμονα.

Ωστόσο, δεν θα μπορούσαν όλες οι αρχές της πράξης που θα μπορούσε να επιτελέσει ένας συγκεκριμένος δρών σε μια δεδομένη χρονική στιγμή να θεωρηθούν ως γνώμονας του δρώντος. Κι αυτό διότι οι αρχές της πράξης πρέπει να περιλαμβάνουν μόνο κάποια αληθή περιγραφή ενός δρώντος και κάποια αληθή περιγραφή της πράξης και της κατάστασης, είτε αυτές οι περιγραφές είναι ασαφείς είτε είναι λεπτομερέστερες. Όμως ο γνώμονας ενός πράττοντος σε μια δεδομένη πράξη πρέπει να

περιλαμβάνει εκείνες ακριβώς τις περιγραφές του δρώντος, της πράξης και της κατάστασης από τα οποία εξαρτάται η επιτέλεση της πράξης.

Ο γνώμονας ενός πράττοντος σε μια δεδομένη πράξη δεν μπορεί λοιπόν να ισοδυναμεί απλώς με τις προθέσεις του. Κι αυτό επειδή οι προθέσεις ενός πράττοντος σε μια δεδομένη πράξη μπορεί να αναφέρονται σε τυχαίες όψεις της συγκεκριμένης πράξης και κατάστασης. Για παράδειγμα, καλωσορίζοντας έναν νέο επισκέπτη μπορεί να του προσφέρω καφέ. Ενόσω το κάνω αυτό, θα υπάρχουν αμέτρητες όψεις της πράξης μου που είναι εμπρόθετες –η επιλογή της κούπας, η πρόσθεση γάλατος, το ανακάτεμα- και θα υπάρχουν επίσης αμέτρητες όψεις της πράξης μου που «δεν περνούν το κατώφλι της πρόθεσης» - ο τρόπος που προσφέρω το φλιτζάνι, το πόσες φορές ανακάτεψα τον καφέ κ.λπ. Ωστόσο, οι διάφορες συγκεκριμένες προθέσεις με τις οποίες ενορχηστρώνω την προσφορά και την προετοιμασία του καφέ είναι όλες επικουρικές σε μια υποκείμενη αρχή. Γνώμονες είναι αυτές οι υποκείμενες αρχές ή προθέσεις διά των οποίων καθοδηγούμε και ελέγχουμε τις πιο συγκεκριμένες προθέσεις μας. Στο συγκεκριμένο παράδειγμα, εάν δεν είχα καφέ, θα μπορούσα να κάνω τον επισκέπτη μου να νιώσει καλοδεχούμενος με διάφορους άλλους τρόπους: η συγκεκριμένη πρόθεση της προσφοράς και της προετοιμασίας του καφέ υπόκειται στον γνώμονα της υποδοχής του επισκέπτη μου. Εάν είχα έναν διαφορετικό γνώμονα –ενδεχομένως να δείξω στον επισκέπτη μου ότι είναι ανεπιθύμητος- δεν θα έπραττα, σε αυτό το πλαίσιο, με βάση αυτές τις συγκεκριμένες προθέσεις. Σε ένα άλλο πλαίσιο, για παράδειγμα, σε μια κοινωνία όπου η προσφορά καφέ θα ισοδυναμούσε με την προσφορά δηλητηρίου, οι ίδιες ή παρόμοιες συγκεκριμένες προθέσεις θα μπορούσαν να θέσουν σε ισχύ τον γνώμονα του να καταστήσω κάποιον ανεπιθύμητο.

Το γεγονός ότι οι γνώμονες είναι υποκείμενες ή θεμελιώδεις αρχές έχει σημαντικές συνέπειες. Κατ' αρχάς σημαίνει ότι μπορεί να μην είναι εύκολο να πούμε σύμφωνα με ποιον γνώμονα επιτελέστηκε μια πράξη. Για παράδειγμα, ένα άτομο που βοηθά κάποιον άλλον σε δημόσιο χώρο μπορεί να έχει την υποκείμενη πρόθεση να βοηθήσει – ή να έχει την υποκείμενη πρόθεση να καλλιεργήσει την υπόληψή του. Εφόσον η πράξη της βοήθειας θα μπορούσε να επιτελεστεί για την προώθηση και των δύο υποκείμενων προθέσεων, ενδέχεται να υπάρξει αμφιβολία ως προς τον γνώμονα του πράττοντος. Το να ρωτήσουμε τον ίδιο τον δρώντος ποιος ήταν ο γνώμονάς του στη συγκεκριμένη κατάσταση μπορεί να μην διευθετήσει το θέμα. Ο δρων μπορεί να είναι αβέβαιος, ή και να εξαπατά τον εαυτό του.

Ο Kant σχολιάζει την αδιαφάνεια της ανθρώπινης ψυχής και τη δυσκολία της επίτευξης αυτογνωσίας: Και αυτές τις δυσκολίες δεν τις θεωρεί εύκολα παρακάμψιμες. Αντιθέτως, αυτά τα όρια στην αυτογνωσία συνιστούν το θεμελιώδες πλαίσιο της ανθρώπινης πράξης

Σημαντικό διότι αφορά την σκοπιά της φιλοσοφίας του: Ωως τότε διάφορες θεωρίες περί αξιολόγησης: το τι κάνουν οι άνθρωποι καλό ή κακό με βάση πως το κρίνει ο Θεός, κοινωνία, οι οικογένεια, η κοινότητα. Λάθος οπτική:

Η ηθική του Καντ λαμβάνει τη σκοπιά αυτού πράττει – τον απασχολεί καταρχάς το ερώτημα: Τι να κάνω; Όχι το ερώτημα: πώς να κρίνω τι κάνουν οι άλλοι; Δρών υποκείμενο ό όχι του παρατηρητή

Σημασία αυτονομίας

Ο λόγος για τον οποίο ο έλεγχος της καθολικότητας σε μια αυτόνομη ηθική θεωρία προορίζεται κυρίως για χρήση από τους δρώντες και όχι για τους ηθικούς παρατηρητές έγκειται στο ότι μόνο ένας δρων μπορεί να υιοθετήσει, να τροποποιήσει ή να απορρίψει γνώμονες. Μολονότι ένας έλεγχος της εξωτερικού ηθικού κύρους των πράξεων μπορεί να είναι πολύ χρήσιμος και σημαντικός για τους τρίτους (νομοθέτες, δικαστές, δασκάλους –όσους από εμάς κρίνουν τους άλλους), είναι δύσκολο εάν όχι αδύνατον η εξωτερική διευθέτηση ή πίεση να αλλάξει τον γνώμονα ενός πράττοντος.

Η επιφανειακή συμμόρφωση μπορεί να διασφαλισθεί διά εξαναγκασμού· η εμπρόθετη συμμόρφωση είναι πολύ πιο δύσκολο να επιτευχθεί (ΜΘΑ, VI, 380-1).

Ακριβώς επειδή εξετάζουμε το πώς πρέπει να είναι ένας έλεγχος της καθολικότητας για αυτόνομα όντα, πρέπει να παραδεχθούμε ότι αυτός ο έλεγχος είναι κάτι που μπορούμε να προτείνουμε αλλά όχι να επιβάλλουμε στους ηθικούς δρώντες.

Θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε τους τρόπους με τους οποίους η πράξη βάσει ενός γνώμονα μπορεί να αποκαλύψει ασυνέπεια, ακόμη και όταν δεν ασχολούμαστε με το ζήτημα της καθολικότητας.

Είναι φυσικά αληθές ότι κάθε πράξη που επιτελείται είναι δυνατή αφ' εαυτής. Αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι οι προθέσεις που κινούν την πράξη είναι αμοιβαία συνεπείς. Εδώ υπάρχουν δυο λογίων δυνατότητες:

πρώτον, μπορεί να υπάρχει μια εσωτερική ασυνέπεια μέσα στον γνώμονα ενός πράττοντος· δεύτερον, μπορεί να υπάρχουν αντιθέσεις ανάμεσα στις διάφορες συγκεκριμένες προθέσεις που υιοθετεί ένας

δρων ενόσω επιδιώκει αυτόν το γνώμονα, ή ανάμεσα σε ορισμένες από αυτές τις συγκεκριμένες προθέσεις και στον γνώμονα του δρώντος.

Αυτά τα δύο είδη αντίφασης αντιστοιχούν σχεδόν επακριβώς στα δύο είδη αντίφασης που ο Kant θεωρεί ότι μπορεί να προκύψουν όταν αποτυγχάνουν οι προσπάθειες να καταστεί καθολικός ένας γνώμονας, και για τις οποίες λέει ότι περιέχουν, αντίστοιχα,

«αντίφαση στη νόηση» και «αντίφαση στη βούληση» (ΘΜΗ, IV, 424).

Ένας γνώμονας της πράξης μπορεί κατ' αρχήν να χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνοχής απλώς και μόνο επειδή εκφράζει μια αδύνατη προσδοκία. Ο γνώμονας ενός πράττοντος περιλαμβάνει μια νοητική ασυνέπεια αν η υποκείμενη πρόθεση σκοπεύει, για παράδειγμα, στο να είναι κάποιος επιτυχής στα εγκόσμια και απόκοσμος, ή στο να είναι δημοφιλής και παντελώς άγνωστος, ή στο να μεριμνά για τους άλλους και να θέτει πάντα πρώτο το δικό του συμφέρον, ή στο να είναι ανοικτός αδιακρίτως προς όλους και να είναι έμπιστος φίλος, ή στο να κρατά αποστάσεις από τους άλλους και να έχει εγγύτατες διαπροσωπικές σχέσεις.

Οι δρώντες των οποίων οι υποκείμενοι γνώμονες περιλαμβάνουν τέτοιες εννοιακές ασυνέπειες δεν καταφέρνουν να επιτελέσουν πράξεις που είναι κατ' ουσίαν αδύνατες: αντιθέτως, το πρότυπο των πράξεών τους φαίνεται να σύρεται σε αντίθετες κατευθύνσεις και να είναι με διάφορους τρόπους αυτοαναιρούμενο.

Σε ακραίες περιπτώσεις, μπορεί να θεωρήσουμε ότι η υποκείμενη έλλειψη συνοχής στον γνώμονα ενός πράττοντος, άρα και η επακόλουθη αποσπασματικότητα της πράξης του πράττοντος, είναι τραγική ή παθολογική (ενδεχομένως και τα δύο), εφόσον αποκλείεται ο δρων να μπορεί να πραγματώσει επιτυχώς την υποκείμενη πρόθεση. Σε άλλες περιπτώσεις, μπορεί να θεωρήσουμε ότι το πρότυπο της πράξης που προκύπτει από την υποκείμενη εννοιακή ασυνέπεια δεν δείχνει τίποτε άλλο παρά την αμφιρρέπεια του δρώντος ή ότι δίνει συγκρουόμενα σήματα στους άλλους, οι οποίοι ως εκ τούτου δεν ξέρουν τι να περιμένουν ή τι να κάνουν, καθώς βρίσκονται σε αδιέξοδο.

Ωστόσο, δεν συνιστούν όλες οι περιπτώσεις ασυνάρτητων πράξεων απόδειξη ενός εσωτερικά ασυνεπούς γνώμονα. Κι αυτό διότι κάποιος μπορεί να υιοθετεί μια κάποια προσαρμογή των ασυνεπών όψεων μιας υποκείμενης πρόθεσης. Για παράδειγμα, μπορεί κάποιος να υιοθετεί τον γνώμονα του να είναι υπάκουος και δουλικός στους ανωτέρους του αλλά να είναι αυταρχικός και πιεστικός με όλους τους άλλους. Αν τέτοιοι άνθρωποι μπορούν να διατηρούν ξεχωριστές τις δύο σφαίρες της πρακτικής

τους δραστηριότητας, οι υποκείμενες προθέσεις τους μπορεί να είναι εσωτερικά συνεπείς. Άρα δεν μπορεί κανείς να συνάγει την ασυνέπεια των υποκείμενων προθέσεων κάποιου απλώς από το ότι αυτός επιδεικνύει τάσεις προς αντίθετες κατευθύνσεις. Διότι αυτές οι τάσεις μπορεί να αντανακλούν μια συνεπή υποκείμενη πρόθεση για διαφορετική αντίδραση ή πράξη σε διαφορετικά πλαίσια ή με διαφορετικούς αποδέκτες.

Ένα δεύτερο και αρκετά διαφορετικό είδος έλλειψης συνοχής επιδεικνύεται σε ορισμένες προσπάθειες να επιθυμούμε γνώμονες των οποίων η πραγμάτωση μπορεί να νοηθεί με αρκετή συνοχή. Η θέληση δεν αφορά απλώς την επιθυμία να υφίστατο κάτι, αλλά περιλαμβάνει τη δέσμευση κάποιου στο να κάνει κάτι ώστε να επιφέρει αυτή την κατάσταση μόλις του δοθεί η ευκαιρία. Ο Kant εξέφρασε αυτό το γεγονός με το να τονίσει ότι η ορθολογικότητα προϋποθέτει πως όποιος επιθυμεί κάποιον σκοπό, επιθυμεί τα αναγκαία μέσα στο βαθμό που αυτά είναι διαθέσιμα.

Όποιος θέλει να πετύχει ένα σκοπό, θέλει (κατά το μέτρο που ο λόγος επιδρά αποφασιστικά στις πράξεις του) και τα αναγκαία μέσα που έχει στη διάθεσή του. Αυτή η πρόταση όσον αφορά τη θέληση είναι αναλυτική. Γιατί όταν θέλω ένα αντικείμενο ως αποτέλεσμα μιας πράξης, σημαίνει ότι ενεργώ ως δρώσα αιτία, δηλαδή ότι κάνω χρήση των μέσων. Ήδη από την έννοια ενός ηθελημένου σκοπού η Προστακτική αυτή αντλεί την έννοια των πράξεων, οι οποίες είναι αναγκαίες για το σκοπό αυτόν. (ΘΜΗ, IV, 417)

Τούτο σημαίνει ότι για να επιθυμούμε κάποιον σκοπό χωρίς συνάμα να επιθυμούμε τα μέσα που είναι αναγκαία γι' αυτόν το σκοπό, στο βαθμό που είναι διαθέσιμα, ισοδυναμεί, ακόμη και όταν ο σκοπός καθ' εαυτός δεν περιέχει καμία εννοιακή ασυνέπεια, ότι εμπλεκόμαστε σε μια βουλητική ασυνέπεια.

Πρόκειται για την υιοθέτηση μίας τουλάχιστον συγκεκριμένης πρόθεσης η οποία, μακράν του να διέπεται από την υποκείμενη πρόθεση ή αρχή, είναι ασυνεπής με αυτή την πρόθεση ή την αρχή.

Η Αρχή των Υποθετικών Προστακτικών, όπως εκφράζεται στο ανωτέρω παράθεμα, προϋποθέτει ότι οι δρώντες επιδιώκουν κάθε απαραίτητο μέσο για αυτό το οποίο επιδιώκουν ουσιαστικά. Υπάρχει μια οικογένεια Αρχών της Ορθολογικής Πρόθεσης, μία μόνο εκ των οποίων είναι η Αρχή των Υποθετικών Προστακτικών.

Πρώτον, η ορθολογικότητα απαιτεί όχι απλώς το να επιδιώκουμε (to intend) όλα τα απαραίτητα ή αναγκαία μέσα για αυτό που επιδιώκουμε ουσιωδώς, αλλά και το να επιδιώκουμε κάποια επαρκή μέσα για αυτό το οποίο επιδιώκουμε ουσιωδώς. Εάν δεν υπήρχε αυτή η απαίτηση, θα μπορούσα να προτίθεμαι να ακολουθήσω μια ορθή δίαιτα με φρούτα, αλλά να μην προτίθεμαι να φάω κανένα συγκεκριμένο φρούτο, με το σκεπτικό ότι κανένα συγκεκριμένο είδος φρούτου δεν είναι απολύτως απαραίτητο για μια ορθή δίαιτα.

Δεύτερον, η ορθολογικότητα δεν απαιτεί μόνο το να επιδιώκουμε κάθε αναγκαίο και κάποια επαρκή μέσα για αυτό το οποίο επιδιώκουμε, αλλά και το να επιδιώξουμε να καταστήσουμε αυτά τα μέσα διαθέσιμα όταν δεν είναι διαθέσιμα. Εάν δεν υπήρχε αυτή η απαίτηση, θα μπορούσα να υποστηρίξω με συνοχή ότι προτίθεμαι να συμβάλλω στην έλευση της ατομικής ελευθερίας ή της αξιοκρατίας ή αλλά να μην κάνω απολύτως τίποτε για αυτό, με το σκεπτικό ότι δεν υπάρχει η ιδεώδης κατάσταση σήμερα, και άρα να επαναπαύομαι στη ρητορική και σε βερμπαλισμούς, παρά να ασχολούμαι ενεργά με την πολιτική

Τρίτον, η ορθολογικότητα απαιτεί ότι οι διάφορες συγκεκριμένες προθέσεις που πράγματι υιοθετούμε όταν πράττουμε σύμφωνα με έναν ορισμένο γνώμονα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, είναι αμοιβαία συνεπείς. Εάν δεν υπήρχε αυτή η προϋπόθεση, θα μπορούσα με συνοχή να ισχυριστώ ότι είμαι γενναιόδωρος με όλους τους φίλους μου υποσχόμενος στον καθένα ένα ξεχωριστά όλα μου τα λεφτά.

Τέταρτον, η ορθολογικότητα απαιτεί ότι τα ορατά αποτελέσματα των συγκεκριμένων προθέσεων που υιοθετούνται όταν πράττουμε σύμφωνα με μια δεδομένη υποκείμενη πρόθεση, συνάδουν με την υποκείμενη πρόθεση. Εάν δεν υπήρχε αυτή η προϋπόθεση, θα μπορούσα με συνοχή να ισχυριστώ ότι μεριμνώ για την ευημερία ενός παιδιού για το οποίο αρνούμαι μια προφανώς σωτήρια για τη ζωή του χειρουργική επέμβαση, με το σκεπτικό ότι η συγκεκριμένη μου πρόθεση –ίσως, το να γλιτώσω το παιδί από τον πόνο και το τραύμα μιας εγχείρισης- αποσκοπεί καθ' εαυτή στην ευημερία του παιδιού. Εάν όμως το να γλιτώσω το παιδί από τον πόνο μιας εγχείρισης συνεπάγεται εμφανώς την έκθεση σε κίνδυνο της ίδιας της ζωής του παιδιού, πρόκειται προφανώς για μια πρόθεση που καταργεί τον ίδιο γνώμονα τον οποίο υποτίθεται ότι υιοθετεί.

Έτερη κατηγορία ασυνέπειας, όταν δημιουργείται κάποιου είδους αντίφαση στην ίδια τη βούληση. Ίσως η πιο δύσκολη απαίτηση για συνεκτική βούληση είναι ότι οι δρώντες δεν θα υιοθετούν συγκεκριμένες προθέσεις που σε ένα ορισμένο πλαίσιο μπορεί να υπονομεύουν τους δικούς τους γνώμονες. Σε πολλές περιπτώσεις οι δρώντες ενδεχομένους έχουν σχετικά σαφείς συγκεκριμένες προθέσεις, ως προς το πώς θα ενισχύσουν ή θα πραγματώσουν τους γνώμονές τους, αλλά εντούτοις οι πράξεις που επιλέγουν έχουν απροσδόκητα αποτελέσματα. Είναι σύνηθες για τους δρώντες να υιοθετούν επιφανειακές προθέσεις που, όταν πραγματώνονται, θα παράγουν αποτελέσματα τα οποία, είναι άμεσα προβλέψιμο πως, θα καταστρέψουν τις δικές τους, βαθύτερες προθέσεις. Τα αμυντικά μέτρα παράγουν αντεπιθέσεις· οι προσπάθειες για να κάνουμε κάτι εξαιρετικά καλά, καταλήγουν σε κακότεχνες πράξεις· η αποφασιστική επιτυχία στη μάχη αποδεικνύεται πύρρεια νίκη.

Για να θεωρήσουμε ότι ο δρων πράττει ορθολογικά, το κριτήριο και τα άμεσα προβλέψιμα αποτελέσματα μιας πράξης δεν πρέπει να καταργούν την υποκείμενη πρόθεση.

Η διαισθητική ιδέα που διέπει την άποψη ότι ένας έλεγχος της καθολικότητας μπορεί να παρέχει ένα κριτήριο ηθικής αποδοχής μπορεί να εκφραστεί απλά λέγοντας ότι για να πράττουμε ως ηθικώς άξια όντα, δεν θα πρέπει να ξεχωρίζουμε τον εαυτό μας για ιδιαίτερη θεώρηση ή αντιμετώπιση.

Άρα, οτιδήποτε και αν προτείνουμε για τον εαυτό μας, θα πρέπει να είναι δυνατό (προσοχή: όχι «επιθυμητό» ή «επιδιωκόμενο», αλλά τουλάχιστον «δυνατό») και για όλους τους άλλους. Ο Kant εκφράζει αυτή την σκέψη δηλώνοντας ότι το σφάλμα, όταν υιοθετούμε έναν μη καθολικεύσιμο γνώμονα, έγκειται στο ότι επιφυλάσσουμε ιδιαίτερη μεταχείριση στον εαυτό μας:

Κατά τη στιγμή της παράβασης, εκμεταλλευόμαστε απλά την ελευθερία του να κάνουμε μια εξαίρεση για τον εαυτό μας (ή τουλάχιστον μόνο γι' αυτή τη φορά), για να ικανοποιηθεί η ροπή μας. (GMH, IV, 424)

Το δεύτερο μέρος του Καντιανού Τύπου του Καθολικού Νόμου, συστήνει την πράξη μόνο με βάση γνώμονες που μπορεί συνάμα να θέλει ο δρων ως καθολικούς νόμους. Υποδηλώνει ότι μπορούμε να

φανταστούμε τι σημαίνει αυτό το υποθετικό βούλεσθαι συλλογιζόμενοι πως θα είχαν τα πράγματα εάν «ο γνώμονας της πράξης σου γινόταν μέσω της βούλησής σου καθολικός νόμος της φύσης».

Πρέπει να μπορούμε να θέλουμε, ο γνώμονας της πράξης μας να γίνει καθολικός νόμος: αυτός είναι ο ανώτατος κανόνας με τον οποίο κρίνονται ηθικά οι πράξεις μας. Μερικές πράξεις έχουν τέτοια υφή, ώστε ο γνώμονάς τους δεν μπορεί ούτε καν να νοηθεί ως καθολικός νόμος της φύσης χωρίς αντίφαση. Πόσο μάλλον είναι αδύνατο να θέλει κανείς, αυτός ο γνώμονας να γίνει καθολικός νόμος. Σε άλλες πράξεις, βέβαια, δεν βλέπουμε μια τέτοια εσωτερική αδυναμία, αλλά και γι' αυτές είναι αδύνατο να θέλω, ο γνώμονάς μου να υψωθεί στην καθολικότητα ενός φυσικού νόμου, γιατί μια τέτοια θέληση θα αποτελούσε αντίφαση προς τον εαυτό της. (ΘΜΗ, IV, 424)

Ένας γνώμονας που μπορεί να οδηγεί σε αντιφάσεις στη νόηση όταν προσπαθούμε να τον καθολικεύσουμε, συχνά δεν περιέχει καμία εννοιακή αντίφαση εάν απλώς υιοθετούμε τον γνώμονα. Για παράδειγμα, δεν υπάρχει καμία αντίφαση στην υιοθέτηση του γνώμονα του να γίνει κανείς δουλοκτήτης. Σε αυτόν όμως τον γνώμονα αντιστοιχεί ο καθολικεύσιμος γνώμονας –ο γνώμονας τον οποίο πρέπει να προσπαθούμε να «θέλουμε ως καθολικό νόμο»- τον γνώμονα του να γίνει ο καθένας δουλοκτήτης.

Εάν όμως όλοι γίνονταν δουλοκτήτες, όλοι θα είχαν δικαιώματα ιδιοκτησίας, άρα δεν θα υπήρχε κανείς δούλος, και άρα κανείς δεν θα μπορούσε να γίνει δουλοκτήτης.

Σημαντιό: Εξίσου ανήθικο να θέλει να γίνει κανείς δούλος

Στοχαστείτε εναλλακτικά, τον γνώμονα του να γίνει κανείς δούλος. Ο αντίστοιχος καθολικεύσιμος γνώμονας είναι να γίνουν όλοι δούλοι. Εάν όμως ο καθένας γινόταν δούλος κανείς δεν θα είχε προσωπικά δικαιώματα ιδιοκτησίας, και άρα κανείς δεν θα μπορούσε να γίνει δουλοκτήτης. Άρα δεν θα μπορούσαν να υπάρχουν δούλοι.

Η πράξη σύμφωνα με οιονδήποτε από τους δύο μη καθολικεύσιμους γνώμονες του να γίνει κανείς δούλος ή δουλοκτήτης, θα φανέρωνε ηθική αναξιοότητα: θα μπορούσε να την ενστερνιστεί μόνο κάποιος που θεωρεί τον εαυτό του ιδιαίτερη περίπτωση.

Οι αντιφάσεις στη νόηση μπορούν επίσης να εντοπισθούν σε προσπάθειες να καθολικευτούν γνώμονες εξαπάτησης και εξαναγκασμού. Ο γνώμονας του εξαναγκασμού κάποιου αντιστοιχείται από τον καθολικεύσιμο γνώμονα όλοι να εξαναγκάζουν τους άλλους: αν όμως όλοι εξαναγκάζουν τους άλλους, συμπεριλαμβανομένων αυτών που τους εξαναγκάζουν, τότε το κάθε άτομο συμμορφώνεται

με τη βούληση των άλλων (όταν εξαναγκάζεται) και συνάμα δεν συμμορφώνεται με άλλους αλλά μάλλον (ως εξαναγκαστής) εξασφαλίζει βιαίως την συμμόρφωσή τους. Ένας γνώμονας εξαναγκασμού δεν μπορεί συνεκτικά να καθολικευτεί και φανερώνει ηθική αναξιοότητα. Αντιθέτως, ένας γνώμονας συντονισμού ατόμων μεταξύ τους μπορεί να καθολικευτεί με συνέπεια.

Ο γνώμονας της εξαπάτησης των άλλων όποτε σε εξυπηρετεί έχει ως καθολικεύσιμο αντίστοιχο τον γνώμονα ότι καθένας θα εξαπατά τους άλλους όποτε τον εξυπηρετεί. Εάν όμως όλοι εξαπατούν τους άλλους όποτε τους εξυπηρετεί, τότε δεν θα υπήρχε καμία εμπιστοσύνη στις πράξεις επικοινωνίας των άλλων και άρα κανείς δεν θα μπορούσε να εξαπατηθεί. Άρα κανείς δεν θα μπορούσε να εξαπατήσει τους άλλους όποτε τον εξυπηρετεί.

Ένα παρόμοιο επιχείρημα μπορεί να εφαρμοστεί στον γνώμονα που είναι ενδεχομένως **ο πιο βασικός για έναν έλεγχο της καθολικότητας**, δηλαδή τον γνώμονα της άρνησης κάποιου να κρίνει. Όποιος επιλέγει τον γνώμονα να επαφίεται στην κρίση και στις αποφάσεις των άλλων –δηλαδή όποιος επιλέγει την **ετερονομία**- επιλέγει και τον γνώμονα που συνεπάγεται τον καθολικό γνώμονα ο καθένας να επαφίεται στην κρίση και στις αποφάσεις των άλλων. Εάν όμως όλοι επαφίενται στην κρίση και στις αποφάσεις των άλλων, τότε δεν θα υπάρχουν αποφάσεις που να παρέχουν την αφετηρία για να επαφίενται οι κρίσεις σε κάποιον άλλο. Άρα δεν μπορεί να ισχύει ότι ο καθένας επαφίεται για την κρίση του σε άλλους. Οι αποφάσεις ποτέ δεν μπορούν να ληφθούν όταν ο καθένας απλώς δηλώνει: «Συμφωνώ». Ένας γνώμονας «αιρετής ετερονομίας» δεν μπορεί να καθολικευτεί με συνέπεια.

Υπάρχουν και γνώμονες που δεν φανερώνουν καμία εννοιακή ασυνέπεια ακόμη και όταν καθολικεύονται, αλλά αποδεικνύεται ότι είναι βουλητικά ασυνεπείς όταν επιχειρείται να καθολικευτούν. Τέτοιους γνώμονες δεν μπορούμε να «τους θέλουμε ως καθολικούς νόμους» προσπάθειες να τους θέλουμε ως καθολικούς νόμους αποτυγχάνουν, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, στο να πληρούν τα κριτήρια της ορθολογικότητας που ορίζονται από τις αρχές που αποκάλεσα Αρχές της Ορθολογικής Πρόθεσης. Κι αυτό διότι το να θέλουμε έναν γνώμονα, σε τελική ανάλυση, δεν ισοδυναμεί απλώς με το να κατανοούμε την πραγμάτωση μιας υποκείμενης πρόθεσης: το τελευταίο δεν απαιτεί τίποτε άλλο από το να υποθέτει ή το να εύχεται για την υλοποίηση μιας πρόθεσης. Η βούληση προϋποθέτει επίσης την υιοθέτηση πιο συγκεκριμένων προθέσεων που διέπονται από, και επιλέγονται για να πραγματώσουν (υπό το πρίσμα των πεποιθήσεων του δράντος), την υποκείμενη πρόθεση, ή, εάν αυτό είναι αδύνατο, τα κατάλληλα βήματα προς μια κατάσταση στην οποία θα μπορούσαν να υιοθετηθούν τέτοιες συγκεκριμένες προθέσεις. Όποιος θέλει έναν γνώμονα, υιοθετεί και πιο συγκεκριμένες προθέσεις ως μέσα ή συστατικά της υλοποίησης αυτής της υποκείμενης πρόθεσης, και δεσμεύεται στα ορατά αποτελέσματα της πράξης σύμφωνα με αυτές τις πιο

συγκεκριμένες προθέσεις. Εφόσον η επιδίωξη ενός γνώμονα δεσμεύει τον δρώντος σε μια τέτοια ποικιλία άλλων συγκεκριμένων προθέσεων, υπάρχουν διάφοροι τρόποι επιχειρηματολογίας που φανερώνουν ότι συγκεκριμένοι γνώμονες δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο θέλησης ως καθολικοί νόμοι δίχως αντίφαση.

Ο πιο προφανής τρόπος με τον οποίο ένας γνώμονας μπορεί να αποτύχει να είναι αντικείμενο θέλησης ως καθολικός νόμος είναι το καθολικό του αντίστοιχο να είναι ασυνεπές με τις συγκεκριμένες προθέσεις που απαιτούνται για την υλοποίησή του. Η καθολίκευση ενός τέτοιου γνώμονα θα παραβίαζε την Αρχή των Υποθετικών Προστακτικών. Αυτό γίνεται σαφές καλύτερα με ένα καντιανό παράδειγμα. Εάν επιζητώ να θέλω έναν γνώμονα μη αγαθοεργίας ως καθολικό νόμο, η υποκείμενη πρόθεσή μου είναι το να μην βοηθώ τους άλλους όταν το χρειάζονται, και το καθολικό της αντίστοιχο είναι ότι κανείς δεν βοηθά τους άλλους όταν το χρειάζονται. Εάν όμως ο καθένας αρνείται να βοηθήσει τους άλλους όταν το χρειάζονται, τότε όσοι χρειάζονται βοήθεια δεν θα βοηθηθούν, και πιο συγκεκριμένα, δεν θα βοηθηθώ ούτε εγώ όταν το χρειάζομαι. Εάν όμως δεσμεύομαι στα κριτήρια της ορθολογικής θέλησης που αποτελούν τις διάφορες Αρχές της Ορθολογικής Πρόθεσης, τότε δεσμεύομαι να θέλω ορισμένα μέσα για οποιονδήποτε σκοπό έχω επιλέξει, συμπεριλαμβανομένου το να θέλω ότι, εάν χρειάζομαι βοήθεια, και άρα δεν μπορώ να επιτύχω τους στόχους μου χωρίς βοήθεια, πρέπει να μου δοθεί η κατάλληλη βοήθεια. Στην προσπάθεια καθολίκευσης ενός γνώμονα μη αγαθοεργίας ανακαλύπτω ότι δεσμεύομαι συνάμα στο να θέλω να μη βοηθηθώ όταν το χρειάζομαι, και να βοηθηθώ όταν το χρειάζομαι. Αυτή η αντίφαση, ωστόσο, διαφέρει από τις εννοιακές αντιφάσεις. Ένας κόσμος γεμάτος μη αγαθοεργά άτομα δύναται να γίνει νοητός χωρίς αντίφαση. Τα επιχειρήματα που αποκαλύπτουν αντιφάσεις στη θέληση εξαρτώνται κατά βάση από τον ρόλο των διαφόρων Αρχών της Ορθολογικής Πρόθεσης –σε αυτή την περίπτωση από την Αρχή των Υποθετικών Προστακτικών- με το να περιορίζουν την επιλογή συγκεκριμένων προθέσεων σε αυτές που θα υλοποιήσουν όλες τις υποκείμενες προθέσεις. Μόνο επειδή η πρόθεση ενός γνώμονα μη αγαθοεργίας ως καθολικού νόμου απαιτεί τη δέσμευση στην ίδια την απουσία βοήθειας όταν κανείς χρειάζεται βοήθεια, ως προς την οποία απαιτεί συναίνεση κάθε ορθολογική πρόθεση, η μη αγαθοεργία δεν μπορεί να καθολικευτεί συνεκτικά.

Ένα δεύτερο Καντιανό παράδειγμα, το οποίο παρέχει ένα επιχειρήμα για την βουλευτική ασυνέπεια, είναι ο γνώμονας της παραμέλησης της ανάπτυξης των ταλέντων μου. Ένας κόσμος γεμάτος όντα που δεν αναπτύσσουν κανένα χάρισμα δεν περιέχει καμία εννοιακή ασυνέπεια. Ο γνώμονας ενός ατόμου που αποφασίζει να μην αναπτύξει κανένα ταλέντο, μολονότι δεν είναι σώφρων, δεν φανερώνει καμία βουλευτική ασυνέπεια. Διότι είναι δυνατό οι άλλοι να μεριμνούν για τον άφρονα, ο οποίος έτσι θα βρει

τα μέσα για κάποια στοιχειώδη πράξη. (Δεν αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση του πρακτικού λόγου να υπάρχουν μέσα για οποιοδήποτε εγχείρημα υιοθετεί ο δρων, αλλά μόνο ότι δεν πρέπει να αποκλείουν κάθε πράξη.) Ωστόσο, μια προσπάθεια καθολίκευσης ενός γνώμονα παραμέλησης ταλέντων δεσμεύει κάποιον σε έναν κόσμο όπου κανένα χάρισμα δεν έχει αναπτυχθεί, και άρα σε μια κατάσταση όπου τα αναγκαία μέσα είναι ελλιπή όχι μόνο για μερικές αλλά για όλες τις σύνθετες πράξεις. Ένας δρων που αποτυγχάνει να επιθυμεί την ανάπτυξη ταλέντων, του ιδίου ή των άλλων, τα οποία είναι αναγκαία και επαρκή για διάφορες, δεσμεύεται σε εσωτερικά ασυνεπή σύνολα προθέσεων. Τέτοιοι δρώντες επιδιώκουν η πράξη να είναι δυνατή αλλά και να υπονομεύεται από την αμέλεια της ανάπτυξης στοιχειωδών ταλέντων που θα μπορούσαν να αφήσουν ανοιχτή τη δυνατότητα πράξης.

Προϋπόθεση όλων αυτών των επιχειρημάτων είναι πως τα ανθρώπινα όντα (εφόσον υιοθετούν γνώμονες) έχουν τουλάχιστον ορισμένους γνώμονες ή εγχειρήματα, τα οποία (εφόσον δεν είναι αυτάρκειες) να μπορούν να τα πραγματώσουν χωρίς βοήθεια, και άρα πρέπει (εφόσον είναι έλλογα) να επιδιώκουν τη βοήθεια των άλλων, και άρα πρέπει (εάν καθολικεύουν) να επιδιώκουν να αναπτύξουν και να ενισχύσουν έναν κόσμο που θα παρέχει σε όλους κάποια βοήθεια για την αγαθοεργία και τα χαρίσματα των άλλων. Τέτοια επιχειρήματα μπορούν να φανερώσουν τις βουλευτικές ασυνέπειες που διέπουν την προσπάθεια καθολίκευσης γνωμόνων παντελούς παραμέλησης των κοινωνικών αρετών –αγαθοεργία, αλληλεγγύη, ευγνωμοσύνη, κοινωνικότητα και τα συναφή- για όντα που μολονότι είναι έλλογα, δεν είναι σε θέση να επιτύχουν τις προθέσεις τους δίχως βοήθεια. Από αυτό συνάγεται ότι οι κοινωνικές αρετές εκλαμβάνονται εντελώς διαφορετικά στην καντιανή ηθική θεωρία και στις ετερόνομες ηθικές θεωρίες. Μια ηθική θεωρία για μη ετερόνομους δρώντες βλέπει τις κοινωνικές αρετές ως ηθικά αναγκαίες, όχι επειδή είναι επιθυμητές ή αρεστές αλλά επειδή είναι αναγκαίοι όροι για την πράξη σε ένα ον που δεν είναι αύταρκες. Το περιεχόμενο των κοινωνικών αρετών σε αυτό το πλαίσιο δεν μπορεί να εκφραστεί με βάση την παροχή καθορισμένων αγαθών ή υπηρεσιών ή την πλήρωση ορισμένων αναγκών ή καθορισμένων επιθυμιών. Αντ' αυτού, το περιεχόμενο αυτών των αρετών θα εξαρτάται πάντα από τους διάφορους υποκείμενους γνώμονες και εγχειρήματα, τόσο ατομικά όσο και συλλογικά, στα οποία δεσμεύονται οι δρώντες. Το τι θα συνιστά αγαθοεργία ή καλοσύνη ή μέριμνα για τους άλλους θα εξαρτάται εν πολλοίς από το πώς προτίθενται να πράξουν οι άλλοι.